

Európai volt és magyar

Kétszáz éve született Mosonyi Mihály zeneszerző

Pesti zeneszerző-barátja halálhírét hallva, az alábbi sorokat vetette papírra 1870. november 2-án „hírhedett zenésze e világnak”, Liszt Ferenc:

„Mosonyi halála mindnyájunk szívét mély gyásszal tölti el. Elvesztése elszomoríthat a hazai zeneművészet érdekében is, melynek ő egyik legnemesebb, legbátrabb és legérdemteljesebb képviselője volt. Bárki is büszke lehetett vele lépést tartani az által követett jó úton... Tiszteljük emlékét az által, hogy igyekezzünk gyümölcsözővé tenni példáját és útmutatásait.”

Ki volt ez a muzsikus, akinek műveit az utóbbi évtizedekben kezdi csak megismerni a világ? Milyen művészi tettekkel érdemelte ki Liszt Ferenc és Richard Wagner nagyrabecsülését?

Mint Liszt és Erkel családja: Mosonyié is az akkori Nyugat-Magyarországról származott. Szülőhelye – mely ma Frauenkirchen néven az osztrák Burgenland része – a Moson megyei Boldogasszonyfalva volt, a Fertő tótól keletre. A Brandként született zeneszerző, szűkebb páttriája nevét felvéve, Mosonyiként írta be nevét a magyar zenetörténet könyvébe. Idősebb Brand Mihály, a muzsikus apja, szegény falusi szűcsként vagy tímárként kereste kenyerét, a család csak gyermekekben volt gazdag. Ifjabb Brand Mihály, a későbbi Mosonyi, tizenegy testvér között a negyedik gyermeke volt szüleinek. Néhány fúvós és vonós hangszer kezelését, „amúgy paraszti módon”, már Boldogasszonyfalván elsajátította. A szűknek bizonyult családi otthont azonban korán, tizennégy esztendősen el kellett hagynia. Először Magyaróváron volt sekrestyés, majd Pozsonyba ment, ahol sikerült beiratkoznia az ottani tanítóképzőbe. Hogy fenntartsa magát, újsághordóként, majd nyomdai betűszedőként kereste kenyerét. 1835-ben a szlavóniai Rétfaluba került grófi zenemesternek. 1842-ben Pestre költözött, itt működött haláláig mint zeneszerző, zongoratanár és az akkortájt kibontakozó hazai zenei publicisztika művelője.

Kompozícióit hamarosan megismerte a pesti közönség. Első miséjét a belvárosi plébániatemplom együttese mutatta be, *Nyitányát* és *I. szimfóniáját* a pesti

Hangászegyesület zenekara. 1843-ban tagja volt, Vörösmarty Mihállyal és Erkel Ferencsel együtt, a *Szózat* megzenésítésére meghirdetett pályázat bírálóbizottságának. A díjnyertes pályamű, Egressy Béni kompozíciója, Mosonyi több kései kompozíciójában visszacsendül majd.

Zeneszerzői munkásságának első korszakában a klasszikus bécsi mesterek, mindenekelőtt Bethoven követőjének bizonyult. Híre ekkortájt jutott legmesszebbre. *Zongoratrióját* a bécsi Haslinger kiadó, két német dalsorozatát a lipcsei híres Breitkopf és Härtel jelentette meg. *II. szimfóniája* megszólalt Aachenben is (partitúrája ott semmisült meg a II. világháború bombázásai során). A negyvenes években komponált kamarazene-műveiben döntő szerepe volt a bécsi muzsikának.

Stílusában az ötvenes évtized hozott döntő fordulatot. Megismerte Wagner addigi műveit, és felismerte korszakalkotó jelentőségüket. A konzervatívabb ízlésű Erkel Ferenc az ő tanácsára tűzte a Filharmóniai Társaság második koncertjének műsorára a *Tannhäuser-nyitányt*.

1856-ban két élmény terelte új irányba érdeklődését. Tavasszal Pesten koncertezett a német zenei romantika híres szerzőjének, Robert Schumann-nak nem kevésbé híres zongoraművész-felesége, Clara Schumann. Mosonyi az ő révén ismerkedett meg Schumann intim műfajaival, a nagyromantika bizonyos tartalmi, formai és harmóniai újításaival. Még fontosabb, egész életére kiható volt a másik élmény: találkozása a liturgikus zene egyik romantikus remekével, Liszt *Esztergomi miséjével*. Az esztergomi bazilika felszentelésekor Liszt által vezényelt bemutató – melyen Mosonyi zenekari nagybőgősként vett részt – elementáris hatással volt a pesti muzsikusra. Ő maga így emlékezett életének e nagy élményére:

„Őszintén bevallom, hogy akkor ez a mű rám nézve az a fénysugár volt, mely egykor Sault Pállá változtatá. Mert addig... én is csak a sok üres szót szaporítám, mely Lisztet mint kiváló zongoravirtuózt dicsőítette ugyan, de nagy zeneköltőnek egyáltalán nem akarta elismerni. – De a kérdéses mise próbái alatt leestem a hályog a szememről, s töredelmes szívvel vertem a 'mea culpa'-t...”

Liszt zenéjének korszerűsége és nagyszerűsége annyira lenyűgözte Mosonyit, hogy elhatározta: átírja a misét zongorára, négy kézre. Két tétel átíratát 1860-ban eljuttatta Liszthez, nagy örömet szerezve általa:

„Kedves és tisztelt Barátom – írta a megajándékozott a pesti muzsikusként. Az ön kitűnő Esztergomi mise-átdolgozását (Kyrie és Gloria) őszinte örömmel, azonnal kipróbáltam zongorán... Hans von Bülow játszotta a jobb oldali részt, én a bal oldalt. Ha jelen van, csaknem annyira elégedett lett volna az előadással, mint a zongoristák a mesteri és mintaszerű átíratával.”

Az esztergomi bemutató és a zongoraátírat elkészülte között Mosonyi Liszt vendégszeretét élvezte Weimarban. Részt vett a *Faust-szimfónia* ősbemutatóján, és megmutatta Lisztnek német operája, a *Kaiser Max auf der Martinswand* partitúráját. Lisztnek komoly szándéka volt, hogy előadja a művet a weimari udvari színházban, de ehhez bizonyos korrekciót kért a szerzőtől. Alkalmasint arra is volt módjuk, hogy beszélgessenek a magyarországi osztrák politikai nyomás

enyhüléséről és ennek függvényében a megteremtésre váró, európai rangú magyar műzene kérdéseiről is. Mert Weimarból hazatérve, egy darabig foglakozott még Mosonyi a német opera csiszolásával, de egy idő után örökre félretette azt. A megújuló nemzeti törekvések légkörében egyre intenzívebben érdekelték egy megteremtendő modern, magyar nemzeti zene kérdései. Első ilyen irányú kísérleteivel rövidesen meg is jelent a nagyközönség előtt. Schumann *Gyermekjeleneteinek* ihletésére megírta *Magyar gyermekvilág* című életkép-sorozatát, felhasználva a népies magyar műzene – vagyis a magyar nóta és a csárdás – dallam- és formatípusait, de élve Schumann zenei lélekábrázolásának finom eszközeivel is. Liszt hatására szimfonikus költeményeket írt. Első a *Hódolat Kazinczy Ferenc szellemének* (ez a világirodalom első szimfonikus műve, melyben szerepet kapott a cimbalom), ezt követte a *Honvédek* című fantázia (mely a 48-as küzdelmek győzelmes és keserves napjainak állít emléket), az *Ünnepi zene* a Szózat apoteózisával és a *Gyászhangok Széchenyi István halálára: a XIX. századi magyar szimfonikus irodalom egyik legszebb alkotása*. Írt dalokat és kórusműveket Vörösmarty, Petőfi, Arany és Garay verseire, és nagyszabású művészi vállalkozásokba fogott az opera műfajában is. A *Szép Ilonkát* Vörösmarty versének és a korabeli népies műdalnak együttes ihletésére írta, az *Álmos* című magyar honfoglalási operát Szigligeti Ede szövegkönyvére, Richard Wagner germán mítosz-tetralógiájának hatására. Ezek sorsa nagyon különböző volt: a *Széchenyi-gyászhangokat* meg az *Ünnepi zenét* a Filharmóniai Társaság zenekara, a *Szép Ilonkát* a Nemzeti Színház mutatta be, valamennyit Erkel Ferenc vezényletével. Az *Álmos* és a honfoglalásról szóló másik Mosonyi-mű, *A tisztulás ünnepe az Ung folyónál* című Kazinczy-kantáta – a német anyanyelvű zeneszerző magyar hazafiúi vallomása – a muzsikusi életében előadatlan maradt. Holott előadásukért nem kisebb mester emelt szót, mint Liszt Ferenc.

1860-ban útjára indult az első magyar zenei hetilap, a *Zenészeti Lapok*. Főszerkesztője id. Ábrányi Kornél lett, Mosonyi egykori tanítványa és jövőendő életrajzírója, a *Cyranót* fordító Ábrányi Emil költő édesapja. Mosonyi maga főmunkatársként vett részt a lap szellemiségének kialakításában, a tárcától a vezércikkig, a zenekritikától az összhangzattani feladványokig a legkülönbözőbb műfajokban adva számot közírói-zeneelméleti tudásáról. Itt nyílik rá alkalma, hogy a zenei közélet számára közzétegye ars poeticáját: „a magyar zenének művészi értelemben vett kifejlesztése által (a német, olasz s francia zeneirály s iskola mellett) teremtsük meg a 4-ik világhírű írmodort is: a magyart”.

Élete hátralevő éveiben – mindössze egy rövid évtized volt – egyedül e művészi terv valóra váltása foglalkoztatta Mosonyit. Belső fejlődésének külső deklarációjaként is ekkortájt változtatta nevét Brandról Mosonyira.

1863-ban nagy megtiszteltetés érte. Pesten hangversenyezett Richard Wagner, akit vendéglátói megismertettek több magyar kompozícióval. Ezek egyike Mosonyi ciklusa volt: *Tanulmányok zongorára, a magyar zene előadásának képzésére*. Wagner egy, a pesti sajtóban közzétett nyílt levélben összegezte tapasztalatait és tanácsait. Mosonyi darabjáról, a *Tanulmányok* egyikéről ezt írta:

„Ki ne ismerné fel ebben – mely másrészt feltűnő híven tükrözi vissza a magyar 'Lassú'-k típusát – azon szellemet, mely Bach Sebestyén phantastikus előjátékait átlengi?” Rögös pályáján ennél nagyobb dicséretre aligha számíthatott Mosonyi.

1867, a kiegyezés után, érzékelhetően csökkent a nagyközönség érdeklődése az önálló magyar zeneművészet alkotásai iránt. Erkel közönsége is elfogyott, Liszt elmagányosodott, és Mosonyi is elhallgatott. Egy-egy ritka felvillanását jegyzi már csak fel a krónika. Ezek egyike: hogy akcióba lépett több társával együtt Liszt Ferencért. Neki köszönhető, hogy az 1867-es királykoronázáson nem mellőzték Liszt *Koronázási miséjét* a bécsi udvari karmester javára. Az 1849-ben kivégzett magyar miniszterelnök, gróf Batthyány Lajos 1870-es újratemetésére Mosonyi két gyönyörű kompozícióval osztozott a nemzet gyászában. Maga sem tudta még, hogy a hegedű nélküli, sötét színű vonóskarra és vegyeskarra írt *Liberával* a saját rekviemjének zenéjét írja. 1870 szeptemberében, Liszt meghívására, Szekszárdon ünnepelte a Mihály-napot. Hazafelé, a hajóúton viharba került és megfázott; tüdőgyulladás vitte el ötvenöt esztendősen.

Liszt Ferenc, amikor felszólította a hátramaradottakat, hogy tiszteljék Mosonyi példáját, tisztában volt a pesti muzsikusz jelentőségével. Ő úgy adott példát a tiszteletre, hogy *Magyar történelmi arcképek* című zongoraciklusában, Széchenyi, Eötvös, Teleki, Deák, Vörösmarty és Petőfi mellett, megfestette Mosonyi zenei portréját is. Liszt szavait – melyeket szóval és tettel olyan mesterek ismételték meg, mint Dohnányi, Bartók, Kodály, Szabolcsi Bence és Ferencsik János – későn szívlelte meg az utókor. Mosonyi, három emberöltőn át, ismeretlen muzsikusként számított, csak 1960 óta irányul újra fény alakjára, műveire. E sorok írója magyar és angol nyelvű monográfiában adott számot történelmi jelentőségéről, az Országos Széchenyi Könyvtár kiállítással adózott emlékének, Scholz Péter, hollandiai magyar karnagy kórusműveinek, Kassai István zongoraműveinek kiadásával és hanglezemre játszásával járult hozzá annak bizonyításához, hogy az életmű él.

1995-ben Mosonyi hamvai, egy bizonytalan sorsú katonai temető sírjából exhumálva, méltó helyre kerültek: Deák Ferenc mauzóleumának szomszédságába, Erkel Ferenc földi maradványainak közelébe, Varga Imre szobrászművész remekművű síremlékével megjelölve. Akik részt vehettünk e síremlékavatón, úgy éreztük: nem csupán egyetlen nagy művész kapott itt kései jóvátételt. Kifejezte az ünnepség reményünket is: hogy eljön még a kor, melyben a magyarság megtanulja *élő nagyságainak tiszteletét*.